

debet, referendo scilicet ad ultimum finem. Non ergo solum debet puniri per hoc quod beatitudine careat, sed etiam per hoc quod aliquod nocumentum ab ipsis experiatur.

4. Præterea. Sicut recte agentibus debentur bona, ita perverse agentibus debentur mala. Sed illi qui recte agunt, in fine ab eis intento percipiunt perfectionem, & gaudium. E contrario ergo debetur hæc pœna peccantibus, ut ex his in quibus sibi finem consistunt, afflictionem accipiant, & nocumentum.

Hinc est quod divina Scriptura peccatoribus comminatur non solum exclusionem à gloria, sed etiam afflictionem ex aliis rebus: dicitur enim Matthæi xxv. 41. *Descendite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & Angelis ejus: & in Psal. x. 7. Pluet super peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum.*

Per hoc autem excluditur opinio Algazelis, qui posuit quod peccatoribus hæc sola pœna reddetur, & quod affligentur pro amissione ultimi finis.

CAPUT CXLVI.

Quod iudicibus licet pœnas inferre.

2. 2. quæst. lxxv. art. 2. & 3.

Quia vero pœnas à Deo inflictas aliqui parvipendunt, propter hoc quod sensibilibus dediti, solum ea quæ videntur, curant; ideo per divinam providentiam ordinatur est ut in terris sint homines qui per pœnas sensibiles, & præsentis alios ad observantiam justitiæ cogant: quos manifestum est non peccare dum malos puniunt.

1. Nullus enim peccat ex hoc quod justitiam facit. Justum autem est malos puniri, quia per pœnam culpa ordinatur, ut ex suprascriptis cap. lxxix. pater. Non igitur iudices peccant dum malos puniunt.

2. Adhuc. Homines qui in terris super alios constituntur, sunt quasi divinæ providentiæ executores: Deus enim per suæ providentiæ ordinem per superiora inferiora exequitur, ut ex suprascriptis cap. lxxviii. & lxxix. pater. Nullus autem, ex hoc quod exequitur ordinem divinæ providentiæ, peccat: habet autem hoc ordo providentiæ ut boni præmiantur, & mali puniantur, ut ex suprascriptis pater. Non igitur homines qui aliis præsent, peccant ex hoc quod bonos remunerant, & puniunt malos.

3. Amplius. Bonum non indiget malo, sed è converso. Illud igitur quod est necessarium ad conservationem boni, non potest esse secundum se malum. Ad conservationem autem concordie inter homines necessarium est quod pœnæ malis infligantur. Punire igitur malos non est secundum se malum.

4. Item. Bonum commune melius est quam bonum particulare unius. Subtrahendum est igitur bonum particulare, ut conservetur bonum commune. Vita autem quorundam pestiferorum impedit commune bonum, quod est concordia societatis humanæ. Subtrahendi igitur sunt hujusmodi homines per mortem ab hominum societate.

5. Præterea. Sicut Medicus in sua operatione intendit sanitatem, quæ consistit in ordinata concordia humorum; ita rector civitatis intendit in sua operatione pacem, quæ consistit in civium ordinata concordia. Medicus autem abscindit membrum putridum bene, & utiliter, si per ipsum imminet corruptio corporis. Juste igitur, & absque peccato rec-

tor civitatis homines pestiferos occidit, ne pax civitatis turberetur.

Hinc est quod dicit Apostolus I. Corinth. v. 6. *Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? & post pauca subdit: Auferte malum ex vobis ipsis.* Roman. xlii. 4. dicitur de potestate terrena, quod non sine causa gladium portat: *Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit: & I. Pet. ii. 13. dicitur: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum.*

Per hoc autem excluditur error quorundam dicentium, vindictas corporales non licere fieri: qui ad sui fulcimentum erroris inducunt quod dicitur Exod. xx. 13. *Non occides.* Inducunt etiam quod dicitur Matth. xlii. 30. quod Dominus ministris volentibus zizaniam colligere de medio tritici, respondit: *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Per zizaniam autem, filii nequam intelliguntur; per messem autem, sæculi finis, ut ibidem dicitur. Non igitur mali subtrahendi sunt de medio bonorum per occisionem. Inducunt etiam, quod homo quamdiu in mundo est, potest in melius transmutari. Non ergo est per occisionem subtrahendus à mundo, sed ad poenitentiam reservandus.

Hæc autem frivola sunt. Nam in lege quæ dicit, *Non occides*, postmodum (Exod. xlii. 18.) subditur: *Maleficos non patieris vivere.* Ex quo datur intelligi, occisionem hominum injustam prohibitam esse: quod etiam ex verbis Domini apparet Matth. v. 21. nam quum dixisset: *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: subjunxit: Ego autem dico vobis: Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio &c.* Ex quo datur intelligi, illam occisionem esse prohibitam quæ procedit ex ira, non autem illam quæ procedit ex zelo justitiæ. Quod etiam Dominus dicit: *Sinite utraque crescere usque ad messem: qualiter intelligendum sit, apparet per illud quod sequitur: Ne forte colligentes zizaniam, eradicetis simul & triticum.* Ibi ergo interdicitur malorum occisio, ubi hoc sine periculo bonorum fieri non potest: quod plerumque contingit quando mali nondum discernuntur à nobis per manifesta peccata, vel quando timetur periculum ne mali multos bonos post se trahant. Quod vero mali quamdiu vivunt, emendari possunt, non prohibet quin juste possint occidi: quia periculum quod de eorum vita imminet, est majus & certius quam bonum quod de eorum emendatione expectatur. Habent etiam in ipso mortis articulo facultatem ut per poenitentiam convertantur ad Deum. Quod si adeo sunt obstinati quod etiam in mortis articulo eorum à malitia non recedit, satis probabiliter æstimari potest quod numquam à malitia respiciant.

CAPUT CXLVII.

Quod homo indiget divino auxilio ad beatitudinem consequendam.

1. 2. quæst. cix. art. 5.

Quia vero ex superioribus manifestum est quod divina providentia aliter disponit creaturas rationales quam res alias, secundum quod in conditione naturæ propriæ ab aliis differunt; restat ostendendum, quod etiam ex dignitate finis, altioris gubernationis modus à divina providentia eis adhibetur.

1. Manifestum est autem quod secundum con-

venientiam suæ naturæ ad altiorem participationem finis perveniunt. Quia enim intellectualis naturæ sunt, per suam operationem intelligibilem veritatem attingere possunt: quod aliis rebus non competit quæ intellectu caret. Et secundum quod ad intelligibilem veritatem naturali operatione perveniunt, manifestum est eis aliter provideri divinitus quam aliis rebus, in quantum homini datus est intellectus, & ratio per quæ veritatem & discernere, & investigare possit. Datur etiam ei vires sensitivæ & interiores, & exteriores, quibus ad investigandam veritatem adjvnetur. Datur est etiam ei loquelæ usus, per cujus officium veritatem quam aliquis mente concepit, alteri manifestare possit; ut sic homines se ipsos juvent in cognitione veritatis, sicut & in aliis rebus necessariis vitæ, cum sit homo animal naturaliter sociale. Sed ulterius ultimus finis hominis in quadam veritatis cognitione constitutus est, quæ naturalem facultatem ipsius excedit, ut scilicet ipsam primam veritatem videat in se ipsa, sicut supra ostensum est. Hoc autem inferioribus creaturis non competit, ut scilicet ad finem pervenire possint qui eorum facultatem naturalem excedat. Oportet igitur ut etiam ex hoc fine attendatur diversus gubernationis modus circa homines, & alias inferiores creaturas. Ea enim quæ sunt ad finem, necesse est fini esse proportionata. Si igitur homo ordinatur in finem qui ejus facultatem naturalem excedit, necesse est ei aliquod auxilium divinitus adhiberi supernaturale, per quod tendat in finem.

2. Adhuc. Res inferioris naturæ in id quod est proprium superioris naturæ, non potest perducitur nisi virtute illius superioris naturæ, sicut Luna, quæ ex se non lucet, fit lucida virtute, & actione Solis; & aqua, quæ per se non calefit, fit calida virtute, & actione ignis. Videre autem ipsam primam veritatem in se ipsa ita transcendit facultatem humanæ naturæ, quod est proprium solius Dei, ut supra cap. lxi. ostensum est. Indiget igitur homo auxilio divino ad hoc quod in dictum finem perveniat.

3. Item. Unaquæque res per operationem suam ultimum finem consequitur. Operatio autem virtutem sortitur ex principio operante: unde per actionem seminis generatur aliquid in determinata specie, cujus virtus in semine præexistit. Non potest igitur homo per operationem suam pervenire in ultimum finem suum, qui transcendit facultatem naturalium potentiarum, nisi ejus operatio ex divina virtute efficaciam capiat ad finem prædictum.

4. Amplius. Nullum instrumentum secundum virtutem propriæ formæ potest ad ultimam perducere perfectionem, sed solum secundum virtutem principalis agentis; quamvis secundum propriam virtutem aliquam dispositionem facere possit ad ultimam perfectionem: à serra enim secundum rationem propriæ formæ, est sectio ligni; sed forma scamni est ab arte, quæ utitur instrumento; similiter resolutio, & consumptio in corpore animalis est à calore ignis; sed generatio carnis, & determinatio augmenti, & alia hujusmodi sunt ab anima vegetabili, quæ utitur calore igneo sicut instrumento. Sub Deo autem, qui est primus intellectus, & volens, ordinantur omnes intellectus, & voluntates sicut instrumenta sub principali agente. Oportet igitur quod eorum operationes efficaciam non habeant respectu ultimæ perfectionis, quæ est adeptio finalis beatitudinis.

(1) Vulgata: operatus est nobis.

dinis, nisi per virtutem divinam. Indiget igitur rationalis natura divino auxilio ad consequendum ultimum finem.

5. Præterea. Homini sunt impedimenta plurima perveniendi ad finem. Impeditur enim debilitate rationis, quæ de facili trahitur in errorem, per quem à recta via perveniendi in finem excluditur. Impeditur etiam ex passionibus partis sensitivæ, & ex affectionibus quibus ad sensibilia, & inferiora trahitur; quibus quanto magis inhæret, longius ab ultimo fine distat: hæc enim infra hominem sunt, finis autem superior eo existit. Impeditur etiam plerumque corporis infirmitate ab executione virtuosorum actuum, quibus ad beatitudinem tenditur. Indiget igitur auxilio divino homo, ne per hujusmodi impedimenta totaliter ab ultimo fine deficiat.

Hinc est quod dicitur Joan. vi. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit illum: & xv. 4. Sicut palme non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis.*

Per hoc autem excluditur error Pelagianorum, qui dixerunt, quod per solum liberum arbitrium homo poterat Dei gloriam promereri.

CAPUT CXLVIII.

Quod per auxilium divinæ gratiæ homo non cogitur ad virtutem.

Posset autem videri alicui quod per divinum auxilium aliqua coactio homini inferatur ad bene agendum, ex hoc quod dictum est: *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ex hoc quod dicitur Roman. vii. 14. Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt: & II. Corinth. v. 14. Caritas Christi urget nos.* Trahi enim, & agi, & urgeri, coactionem importare videntur.

1. Hoc autem non esse verum, manifeste ostenditur. Divina enim providentia rebus omnibus providet secundum modum eorum, ut supra ostensum est. Est autem proprium homini, & omni rationali creaturæ quod voluntarie agat, & suis actibus dominetur, ut ex suprascriptis patet: huic autem coactio contrariatur. Non igitur Deus suo auxilio hominem cogit ad recte agendum.

2. Adhuc. Divinum auxilium sic intelligitur ad bene agendum homini adhiberi, quod in nobis nostra opera operatur, sicut causa prima operatur operationes causarum secundarum, & agens principale operatur actionem instrumenti: unde dicitur Isai. xxvi. 12. *Omnia opera nostra (1) operatus est in nobis Domine.* Causa autem prima causat operationem causæ secundæ secundum modum ipsius. Ergo & Deus causat in nobis nostra opera secundum modum nostrum, qui est ut voluntarie, & non coacte agamus. Non igitur divino auxilio aliquis cogitur ad recte agendum.

3. Amplius. Homo per voluntatem ordinatur in finem: objectum enim voluntatis est bonum, & finis. Auxilium autem divinum nobis ad hoc præcipue impenditur ut consequamur finem. Ejus ergo auxilium non excludit, nobis actum voluntatis, sed ipsum præcipue in nobis facit: unde & Apostolus dicit ad Philip. ii. 13. *Deus est qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate.* Coactio autem excludit in nobis actum voluntatis: coacte enim agi-

agi-

aginus cuius contrarium volumus. Non ergo Deus suo auxilio nos cogit ad recte agendum.

4. Item. Homo pervenit ad ultimum suum finem per actus virtutum: felicitas enim virtutis præmium ponitur. Actus autem coacti non sunt actus virtutum: nam in virtute præcipuum est electio, quæ sine voluntario esse non potest; cui violentum contrarium est. Non igitur divinitus homo cogitur ad recte agendum.

5. Præterea. Ba quæ sunt ad finem, debent esse fini proportionata. Finis autem ultimus, qui est felicitas, non competit nisi voluntarie agentibus, qui sunt domini sui actus: unde neque inanimata, neque bruta animalia, felicia dicimus, sicut nec fortunata, aut infortunata, nisi secundum metaphoram. Auxilium igitur quod homini datur divinitus ad felicitatem consequendam, non est coactivum.

Hinc est quod Deuter. xxx. 15. dicitur: *Considera quod hodie proposuerit Dominus in conspectu tuo vitam, & bonum, & converso mortem, & malum; ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus. Si autem aversum fuerit cor tuum, & audire noluieris, prædico tibi hodie quod pereas &c.* & Eccli. xv. 18. dicitur: *Ante hominem est vita, & mors, bonum, & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.*

CAPUT CXLIX.

Quod prædictum auxilium homo promereri non potest.

1. 2. quæst. cxiv. art. 5.

EX prædictis autem manifeste ostenditur, quod auxilium divinum homo promereri non potest.

1. Quælibet enim res ad id quod supra ipsam est, materialiter se habet. Materia autem non movet se ipsam ad suam perfectionem, sed oportet quod ab alio moveatur. Homo igitur non movet se ipsum ad hoc quod adipiscatur divinum auxilium, quod supra ipsum est; sed potius ad hoc adipiscendum à Deo movetur. Motio autem moventis præcedit motum mobilis ratione, & causa. Non igitur propter hoc datur nobis auxilium divinum, quia nos ad illud per bona opera promovemur; sed potius nos ideo per bona opera proficimus, quia divino auxilio prævenimur.

2. Adhuc. Agens instrumentale non disponit ad perfectionem indicendam à principali agente, nisi secundum quod agit ex virtute principalis agentis; sicut calor ignis non magis præparat materiam ad formam carnis quam ad aliam formam, nisi in quantum agit in virtute animæ. Sed anima nostra operatur sub Deo sicut agens instrumentale sub principali agente. Non igitur potest se anima præparare ad suscipiendum effectum divini auxilii, nisi secundum quod agit ex virtute divina. Prævenitur igitur divino auxilio ad bene operandum magis quam divinum auxilium præveniat quasi merendo illud, vel se præparando ad illud.

3. Amplius. Nullum agens particulare potest universaliter prævenire actionem primi universalis agentis, eo quod omnis actio particularis agentis, originem habeat ab universali agente, sicut in istis inferioribus omnis motus prævenitur à motu cælesti. Sed anima humana ordinatur sub Deo sicut particulare agens sub universali. Impossibile est ergo esse aliquid rectum motum in ipsa quem non præveniat actio divina; unde & Joann. xv. 5. Dominus dicit: *Sine me nihil potestis facere.*

4. Item. Merces proportionatur merito, cum in retributione mercedis æqualitas iustitiæ observeitur. Effectus autem divini auxilii, qui facultatem naturæ excedit, non est proportionatus actibus quos homo ex naturali facultate producit. Non igitur per huiusmodi actus potest homo prædictum auxilium mereri.

5. Præterea. Cognitio præcedit voluntatis motum. Cognitio autem supernaturalis finis est homini à Deo, cum per rationem naturalem in ipsum attingere homo non possit, eo quod facultatem naturalem excedat. Oportet ergo quod motus voluntatis nostræ in ultimum finem auxilium divinum præveniat.

Hinc est quod dicitur ad Titum 111. 5. *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit: & ad Romanos cap. 1x. 16. Non est volentis, scilicet velle, nec currentis, scilicet currere, sed miserentis Dei, quia scilicet oportet quod ad bene volendum, & operandum homo divino præveniat auxilio; sicut consuetum est quod effectus aliquis non attribuitur proximo operanti, sed primo moventi: attribuitur enim victoria duci, quæ labore militum perpetratur. Non ergo per huiusmodi verba excluditur liberum voluntatis arbitrium, sicut quidam male intellexerunt, quasi homo non sit dominus suorum actuum interiorum, & exteriorum; sed ostenditur Deo esse subiectum. Et Thren. v. 21. dicitur: *Converte nos Domine ad te, & convertemur:* per quod patet quod conversio nostra ad Deum prævenitur auxilio Dei nos convertentis. Legitur tamen Zachariæ 1. 3. ex persona Dei dictum: *Convertimini ad me, & convertar ad vos:* non quin Dei operatio nostram conversionem præveniat, ut dictum est; sed quia conversionem nostram qua ad ipsum convertimur, adjuvat subsequenter eam roborando ut ad effectum perveniat, & stabiliendo ut finem debitum consequatur.*

Per hoc autem excluditur error Pelagianorum, qui dicebant, huiusmodi auxilium propter merita nobis dari, & quod justificationis nostræ initium ex nobis sit, consummatio autem à Deo.

CAPUT CL.

Quod prædictum auxilium gratia nominatur, & quid sit gratia gratum faciens.

QUIA vero hoc quod datur alicui absque suis meritis præcedentibus, gratis ei dicitur dari, cum divinum auxilium homini exhibitum omne meritum humanum præveniat, ut ostensum est; consequitur quod hoc auxilium homini gratis impendatur, & ex hoc convenienter gratiæ nomen acceperit: unde & Apostolus dicit Rom. xi. 6. *Si gratia est, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia.*

Est autem & alia ratio propter quam prædictum Dei auxilium gratiæ nomen accepit. Dicitur enim aliquis alicui esse gratus, quia est ei dilectus: unde & qui ab aliquo diligitur, dicitur gratiam ejus habere. Est autem de ratione dilectionis, ut diligens bonum velit ei quem diligit, & operetur: & quidem Deus bona vult, & operatur circa omnem creaturam: ipsum enim esse creaturæ, & omnis ejus perfectio est à Deo volente, & operante, ut supra Lib. I. cap. xxix. & xxx. & II. Lib. cap. xv. ostensum est: unde dicitur Sapientiæ xi. 25. *Diligis omnia quæ sunt & nihil odisti eorum quæ fecisti.* Sed specialis ratio divinæ dilectionis ad illos consideratur quibus auxilium præ-

bet ad hoc quod consequantur bonum quod ordinem naturæ eorum excedit, scilicet perfectam fruitionem non alicujus boni creati, sed sui ipsius. Hoc igitur auxilium convenienter dicitur gratia, non solum quia gratis datur, ut ostensum est; sed etiam quia hoc auxilio homo speciali quadam prerogativa redditur Deo gratus: unde & Apostolus dicit Ephes. i. 5. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ (1) gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto filio suo.*

Oportet autem hanc gratiam aliquid in homine gratificatio esse quasi quendam formam, & perfectionem ipsius.

1. Quod enim in aliquem finem dirigitur, oportet quod habeat continuum ordinem in ipsum: nam movens continue mutat quousque mobile per motum finem sortitur. Cum igitur auxilio divinæ gratiæ homo dirigatur in ultimum finem, ut ostensum est cap. cxlvii. oportet quod continua homo isto auxilio potiarur quousque ad finem perveniat. Hoc autem non esset, si prædictum auxilium participaret homo secundum aliquem motum, aut passionem, & non secundum aliquam formam manentem, & quasi quiescentem in ipso: motus enim, & passio talis non esset in homine, nisi quando actu converteretur in finem; quod non continue ab homine agitur, ut præcipue patet in dormientibus. Est ergo gratia gratum faciens aliqua forma, & perfectio in homine manens, etiam quando non operatur.

2. Adhuc. Dilectio Dei est causativa boni quod in nobis est; sicut dilectio hominis provocatur, & causatur ex aliquo bono quod in dilecto est. Sed homo provocatur ad specialiter aliquem diligendum propter aliquod speciale bonum in dilecto præexistens. Ergo ubi ponitur specialis dilectio Dei ad hominem, oportet quod consequenter ponatur aliquod speciale bonum homini à Deo collatum. Cum igitur secundum prædicta gratia gratum faciens designet specialem dilectionem Dei ad hominem, oportet quod aliqua specialis bonitas, & perfectio per hoc homini inesse designetur.

3. Amplius. Unumquodque ordinatur in finem sibi convenientem secundum rationem suæ formæ: diversarum enim specierum diversi sunt fines. Sed finis in quem homo dirigitur per auxilium divinæ gratiæ, est supra naturam humanam. Ergo oportet quod homini superaddatur aliqua supernaturalis forma, & perfectio, per quam convenienter ordinetur in finem prædictum.

4. Item. Oportet quod homo ad ultimum finem per proprias operationes perveniat. Unumquodque autem operatur secundum propriam formam. Oportet igitur, ad hoc quod homo perducatur in ultimum finem per proprias operationes, quod superaddatur ei aliqua forma, ex qua ejus operationes aliquam efficaciam accipiant promerendi ultimum finem.

5. Præterea. Divina providentia omnibus providet secundum modum suæ naturæ, ut ex supradictis cap. xxxvii. patet. Est autem hic modus proprius hominibus quod ad perfectionem suarum operationum oportet eis inesse supernaturales potentias, quasdam perfectiones, & habitus, quibus quasi naturaliter, & faciliter, & delectabiliter bonum, & bene operentur. Igitur auxilium gratiæ, quod homo à Deo consequitur ad perveniendum in ultimum finem, aliquam formam, & perfectionem homini inesse designat.

(1) Deest gratia. (2) Al. principium.

Hinc est quod gratia Dei in Scriptura quasi lux quadam designatur: dicit enim Apostolus Ephes. v. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Decenter autem perfectio per quam homo promovetur in ultimum finem, quæ in Dei visione consistit, dicitur lux, quæ est principium videndi.

Per hoc autem excluditur opinio quorundam dicentium, quod gratia Dei nihil in homine ponit; sicut nihil in aliquo ponitur ex hoc quod dicitur gratiam Regis habere, sed solum in Rege diligente. Patet ergo eos fuisse deceptos ex hoc quod non attendunt differentiam inter dilectionem divinam, & humanam: divina enim dilectio est causativa boni quod in aliquo diligit, non semper autem humana.

CAPUT CLI.

Quod gratia gratum faciens causat in nobis dilectionem gratum facientem.

EX præmissis autem manifestum fit quod per auxilium gratiæ divinæ gratum facientis hoc homo consequitur quod Deum diligit.

1. Gratia enim gratum faciens est in homine divinæ dilectionis effectus. Proprius autem divinæ dilectionis effectus in homine esse videtur quod Deum diligit: hoc enim est (2) præcipuum in intentione diligentis ut à dilecto redametur: ad hoc enim præcipue studium diligentis tendit ut ad sui amorem dilectum attrahat; & nisi hoc accidat, oportet dilectionem dissolvi. Igitur ex gratia gratum faciente hoc in homine consequitur quod Deum diligit.

2. Adhuc. Eorum quorum est unus finis, oportet aliquam unionem esse, in quantum ordinantur ad finem: unde & in civitate homines per quendam concordiam adunantur, ut possint consequi reipublicæ bonum; & milites in acie oportet uniri, & concorditer agere ad hoc quod victoriam, quæ est communis finis, consequantur. Finis autem ultimus, ad quem homo per auxilium divinæ gratiæ perducitur, est visio Dei per essentiam, quæ propria est ipsi Dei; & sic hoc finale bonum communicatur homini à Deo. Non potest igitur homo ad hunc finem perducatur, nisi uniat Deo per conformitatem voluntas, qui est proprius effectus dilectionis: nam amicorum proprium est idem velle, & nolle, & de eisdem gaudere, & dolere. Per gratiam ergo gratum facientem homo constituitur Dei dilector, cum per eam homo dirigatur in finem ei communicatum à Deo.

3. Amplius. Cum finis, & bonum sit proprium objectum appetitus, sive affectus; oportet quod per gratiam gratum facientem, quæ hominem dirigit in ultimum finem, affectus hominis principaliter perficiatur. Principalis autem perfectio affectus est dilectio: cuius signum est quod omnis motus affectus ab amore derivatur: nullus enim desiderat, aut sperat, aut gaudet nisi propter bonum amatum; similiter autem neque aliquis refugit, aut timet, aut tristatur, aut irascitur nisi propter id quod contrariatur bono amato. Principalis ergo effectus gratiæ gratum facientis est ut homo Deum diligit.

4. Item. Forma per quam res ordinatur in aliquem finem, assimilatur quodammodo rem illam fini; sicut corpus per formam gravitatis acquirit similitudinem, & conformitatem ad locum ad quem naturaliter movetur. Ostensum est autem, quod gratia gratum faciens est quadam forma in homine, per quam